

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه گیلان

دانشکده کشاورزی

گروه آموزشی ترویج و آموزش کشاورزی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته‌ی مهندسی کشاورزی گرایش
ترویج و آموزش کشاورزی

عنوان:

عوامل موثر در اثربخشی دوره‌های آموزشی در تعاونی‌های فرش دستباف
استان زنجان

استاد راهنما:

دکتر رضا موحدی

استاد مشاور:

دکتر حشمت‌اله سعدی

نگارش:

محمد محمدی

کد رهگیری ثبت پروپوزال: ۱۱۰۸۸۲۷

کد رهگیری ثبت پایان نامه: ۲۲۰۱۴۵۳

کلیه امتیازهای این پایان‌نامه به دانشگاه بوعلی سینا تعلق دارد. در صورت استفاده از تمام یا بخشی از مطالب این پایان‌نامه در مجلات، کنفرانس‌ها و یا سخنرانی‌ها، باید نام دانشگاه بوعلی سینا و استاد راهنمای پایان‌نامه و نام دانشجو با ذکر مأخذ و ضمن کسب مجوز کتبی از دفتر تحصیلات تکمیلی دانشگاه ثبت شود. در غیر این صورت مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت. درج آدرس‌های ذیل در کلیه مقالات خارجی و داخلی مستخرج از تمام یا بخشی از مطالب این پایان‌نامه در مجلات، کنفرانس‌ها و یا سخنرانی‌ها الزامی می‌باشد.

....., Bu-Ali Sina University, Hamedan, Iran.

مقالات خارجی

.....، گروه .....، دانشکده .....، دانشگاه بوعلی سینا، همدان.

مقالات داخلی

تقدیم

پدرم

که برای تعلیم و تربیت فرزندان خود از هیچ تلاشی فروگذار نکرد و خودش
همواره تکیه گاه امن و سخانش روشنگر راهم است.

مادرم

که با عشق و از خودگذشتگی، همچون شمعی روشنی بخش آینده و سربلندی
فرزندانش بوده و صادقانه زیستن و صبورانه بودن را به من آموخته است.

و برادران و خواهران عزیزم

که همیشه پشتیبان و حامی من در همه عرصه ها بودند.

مشکر و قدردانی

«با سپاس و ستایش خداوند یکتا که شایسته ستایش است»

از زحمات بی‌دینغ استاد راهنمای بزرگوار دکتر رضا موحدی که در طی انجام
مراحل مختلف پایان نامه از جستجوی مطالب تا تحلیل داده‌ها، همواره با سه صدر
،کشاده رویی و صبر و حوصله فراوان زحمتی بیش از راهنمایی و پاسخگویی به سوالات
متحمل شدند و همچنین زحمات بی‌شائبه‌ای که در طی دوران تحصیل بعنوان یک

استاد نمونه کشیده اند، صمیمانه تقدیر و تشکر نموده و از خداوند متعال برای ایشان
آرزوی موفقیت و سربلندی را آرزومندم.

بمخین از زحمات ارزشمند جناب آقای دکتر سعدی به عنوان استاد مشاور،
که راهنمایی های ارزنده ای را به اینجانب ارائه نمودند نهایت قدر دانی و
سپاسگذاری را دارم.

از اساتید محترم دانشکده کشاورزی و بویره اساتید محترم ترویج و آموزش
کشاورزی نهایت تشکر و امتنان را دارم.

از دوستان عزیز جناب مهندس شریفی و مهندس قهرمانی و مهندس قنبری و

مهندس محمدی و نیز از راهنمایی‌های ارزنده سرکار خانم نصیری کمال تشکر و

قدردانی را دارم.

چکیده.....	۱
مقدمه.....	۱
۱- بررسی منابع.....	۹
۱-۱- تعاون.....	۹
۲-۱- آموزش.....	۱۱
۱-۲-۱- تعاریف آموزش.....	۱۲
۲-۲-۱- ضرورت و اهمیت آموزش.....	۱۳
۳-۲-۱- انواع آموزش.....	۱۶
۱-۳-۲-۱- انواع آموزش کارکنان.....	۱۶
۲-۳-۲-۱- انواع دیگر آموزش.....	۱۶
۳-۱- آموزش و نقش آن در در تعاونی ها.....	۱۷
۴-۱- فرش.....	۱۹
۱-۴-۱- تاریخچه فرش دستباف در ایران.....	۲۰
۲-۴-۱- تعاونی های فرش دستباف.....	۲۰
۳-۴-۱- سابقه تشکیل تعاونی های فرش دستباف.....	۲۲
۴-۴-۱- وضعیت تعاونی های فرش دستباف کشور.....	۲۲
۵-۴-۱- وضعیت تعاونی های فرش دستباف روستایی.....	۲۳
۶-۴-۱- وضعیت تعاونی های فرش دستباف شهری.....	۲۳
۷-۴-۱- هدف از تشکیل تعاونی های فرش دستباف.....	۲۳
۸-۴-۱- وضعیت تعاونی های فرش دستباف قبل و بعد از ایجاد وزارت تعاون.....	۲۴

۲۴	۵-۱-سهم تعاونی‌های فرش در اشتغال کشور
۲۵	۶-۱-رشد اقتصاد ملی از طریق فرش
۲۶	۷-۱-جایگاه فرش دستباف ایران در دنیا
۲۷	۸-۱-تعاونیهای فرش دستباف در استان زنجان
۲۸	۹-۱-اثربخشی و مفهوم آن
۳۰	۱۰-۱-ارزیابی اثربخشی دوره‌های آموزشی
۳۰	۱-۱۰-۱-دلایل ارزیابی اثربخشی دوره‌های آموزشی
۳۰	۲-۱۰-۱-شاخص‌های اثربخشی آموزش
۳۱	۱۱-۱-روش‌های سنجش اثربخشی سازمانی
۳۱	۱-۱۱-۱-روش مبتنی بر نیل به هدف
۳۲	۲-۱۱-۱-روش مبتنی بر تامین منابع
۳۳	۳-۱۱-۱-روش مبتنی بر فرآیندهای درون سازمانی
۳۴	۴-۱۱-۱-روش مبتنی بر تامین رضایت گروه ذینفع
۳۵	۱۲-۱-مدل‌های اثربخشی آموزشی
۳۵	۱-۱۲-۱-مدل ارزشیابی اثربخشی آموزشی
۳۵	۲-۱۲-۱-مدل ارزشیابی اثربخشی آموزشی وایس
۳۷	۱۳-۱-ضرورت تعیین اثربخشی برنامه‌های آموزشی
۳۹	۱۴-۱-سابقه انجام پژوهش در داخل کشور
۴۶	۱۵-۱-سابقه انجام پژوهش در خارج از کشور

۵۵	۲- مواد و روش ها .....
۵۵	۲-۱- نوع تحقیق .....
۵۵	۲-۲- متغیرهای تحقیق (تعریف علمی و مقیاس اندازه گیری) .....
۵۵	۲-۲-۱- متغیرهای مستقل .....
۵۶	۲-۲-۲- متغیر وابسته .....
۵۷	۲-۴- فرضیه‌های تحقیق .....
۵۷	۲-۴-۱- فرضیه‌های ارتباطی .....
۵۷	۲-۴-۲- فرضیه‌های مقایسه‌ای .....
۵۸	۲-۵- جامعه آماری و نمونه آماری .....
۵۸	۲-۶- حجم نمونه و نحوه تعیین نمونه .....
۵۹	۲-۷- ابزار اندازه گیری و روش جمع‌آوری داده ها .....
۵۹	۲-۸- روایی ابزار تحقیق .....
۶۰	۲-۹- پایایی ابزار تحقیق .....
۶۱	۲-۱۰- روش تجزیه و تحلیل داده ها .....
۶۵	۳- نتایج و بحث .....
۶۵	۳-۱- مقدمه .....
۶۵	۳-۲- توصیف داده ها .....
۶۵	۳-۲-۱- داده‌های توصیفی مربوط به ویژگی‌های فردی پاسخگویان .....
۶۷	۳-۲-۲- محتوای آموزشی .....

۶۸	.....آموزشگران ۳-۲-۳
۶۹	.....روش ها و امکانات ۴-۲-۳
۷۰	.....اهداف دوره ۵-۲-۳
۷۱	.....ارزیابی اثربخشی دوره‌ها از دیدگاه مشارکت کنندگان ۶-۲-۳
۷۲	.....ارزیابی میزان رضایت مشارکت کنندگان، از دوره‌های برگزار شده ۷-۲-۳
۷۴	.....تحلیل داده ها ۳-۳
۷۴	.....آزمون همبستگی ۱-۳-۳
۷۶	.....مقایسه میانگین ها ۲-۳-۳
۷۶	.....مقایسه نظرات پاسخگویان در مورد عوامل چهارگانه اثربخشی ۱-۲-۳-۳
۷۷	.....آزمون مقایسه میانگین های ارزیابی اثربخشی دوره ها ۲-۲-۳-۳
۷۸	.....آزمون مقایسه میانگین متغیر رضایت از دوره ۳-۲-۳-۳
۷۹	.....رگرسیون چندگانه گام به گام متغیر اثربخشی ۴-۳
۸۰	.....خلاصه ۵-۳
۸۳	.....آمار استنباطی ۶-۳
۸۵	.....پیشنهادها ۷-۳
۸۷	.....منابع
۹۳	.....منابع لاتین

- جدول ۱-۱- تعداد تعاونیهای فعال فرش دستباف استان زنجان ۲۸
- جدول ۱-۲- الگوهای اثربخشی با توجه به شاخص های درونی و بیرونی ۳۷
- جدول ۱-۳- خلاصه پیشنهاد تحقیق ۵۰
- جدول ۱-۴- متغیرهای تحقیق ۵۶
- جدول ۲-۱- جامعه آماری تعاونیهای فعال ۵۹
- جدول ۲-۲- اعتبار ابزار تحقیق ۶۰
- جدول ۱-۳- ویژگی های فردی پاسخگویان (n= ۱۶۷) ۶۶
- جدول ۲-۳- رتبه بندی گویه های مربوط به نظرات پاسخگویان در رابطه با روشها و امکانات آموزشی (n=۱۶۷) ۶۸
- جدول ۳-۳- رتبه بندی گویه های مربوط به نظرات پاسخگویان در رابطه با آموزشگران (n=۱۶۷) ۶۹
- جدول ۴-۳- رتبه بندی گویه های مربوط به نظرات پاسخگویان در رابطه با روش ها و امکانات آموزشی (n=۱۶۷) ۷۰
- جدول ۵-۳- رتبه بندی گویه های مربوط به نظرات پاسخگویان در رابطه با اهداف دوره (n=۱۶۷) ۷۱
- جدول ۶-۳- رتبه بندی گویه های مربوط به نظرات پاسخگویان در رابطه با ارزیابی دوره های آموزشی (n=۱۶۷) ۷۲
- جدول ۷-۳- رتبه بندی گویه های مربوط به نظرات پاسخگویان در رابطه با رضایت از دوره های آموزشی (n=۱۶۷) ۷۳
- جدول ۸-۳- همبستگی بین متغیرهای ویژگی های فردی و عوامل چهارگانه اثربخشی (n=۱۶۷) ۷۵
- جدول ۹-۳- همبستگی بین متغیرهای ویژگی های فردی و اثربخشی دوره های آموزشی (n=۱۶۷) ۷۵
- جدول ۱۰-۳- همبستگی بین متغیرهای ویژگی های فردی و میزان رضایت پاسخگویان از مشارکت در دوره ها (n=۱۶۷) ۷۵
- جدول ۱۱-۳- مقایسه میانگین های عوامل چهارگانه اثربخشی ۷۷
- جدول ۱۲-۳- مقایسه میانگین های اثربخشی دوره ها ۷۸
- جدول ۱۳-۳- مقایسه میانگین های رضایت از دوره ۷۹

جدول ۳-۱۴- رگرسیون چندگانه ارزیابی اثربخشی دوره‌های آموزشی ۸۰

شکل ۱-۱ مدل مفهومی تحقیق..... ۵۱

دانشگاه بوعلی سینا
مشخصات رساله / پایان نامه تحصیلی

عنوان:

عوامل موثر در اثربخشی دوره‌های آموزشی در تعاونی‌های فرش دستباف استان زنجان

نام نویسنده: محمد محمدی

نام استاد راهنما: دکتر رضا موحدی

دانشکده: کشاورزی

گروه آموزشی: ترویج و آموزش کشاورزی

رشته تحصیلی: مهندسی کشاورزی

گرایش تحصیلی: ترویج و آموزش کشاورزی

مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد

تاریخ تصویب پروپوزال: ۱۳۹۲/۱۰/۰۹

تاریخ دفاع: ۱۳۹۳/۱۱/۲۷

تعداد صفحات: ۹۴

چکیده:

با توجه به اینکه هدف تحقیق حاضر میزان اثربخشی دوره‌های آموزشی در تعاونی‌های فرش دستباف استان زنجان می‌باشد، لذا این تحقیق از لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ گردآوری داده‌ها، میدانی است. ابزار جمع آوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته است. جامعه آماری را اعضای تعاونی‌های فعال فرش دستباف استان زنجان تشکیل می‌دهند. تعداد تعاونی‌های فرش دستباف فعال ۳۸ تعاونی با تعداد اعضای ۳۶۶ نفر می‌باشد که تعداد ۱۸۱ نفر از آنها با استفاده از جدول مورگان به عنوان نمونه‌های تحقیق انتخاب گردیدند. روایی پرسشنامه با کمک صاحب نظران از جمله کارشناسان و اساتید تعیین شد. پایایی آن نیز با استفاده از آلفای کرونباخ سنجیده شد که مقدار آن ۰/۸۸ به دست آمد. پس از گردآوری داده‌ها از نرم‌افزار spss، داده‌ها توصیف و تحلیل شدند. در بخش توصیفی از جدول فراوانی، آماره‌های مرکزی شامل میانگین، نما، میانگین، و آماره‌های پراکنندگی شامل انحراف معیار و ضریب تغییرات استفاده شد. در بخش استنباطی نیز از تحلیل همبستگی، تحلیل رگرسیون و آزمون من ویتنی و کروسکال والیس استفاده شد، نتیجه تحلیل همبستگی نشان داد که متغیرهای تعداد دوره‌های آموزشی، میزان درآمد از طریق تعاونی و عوامل چهارگانه اثربخشی (محتوا، آموزش‌گرا، روش‌ها و امکانات آموزشی و اهداف دوره) با میزان اثربخشی دوره‌ها رابطه معنادار و مثبت وجود دارد. همچنین نتایج تحلیل رگرسیون گام به گام نشان داد که متغیر نظرات پاسخگویان درباره تناسب اهداف دوره بیشترین تاثیر را در اثربخشی دوره‌های آموزشی در تعاونی‌های فرش دستباف استان زنجان دارا بوده است.

واژگان کلیدی: اثربخشی دوره‌های آموزشی، عوامل آموزشی، تعاونی‌های فرش دستباف، استان زنجان

مقدمه

در جهان کنونی که دامنه علم به سرعت در حال گسترش است، نیروی انسانی آموزش دیده مهمترین سرمایه برای رشد و توسعه کشور محسوب می‌شود. آموزش از ارکان اساسی و حیاتی فعالیت اجتماعی است و توسعه و پیشرفت در ابعاد مختلف وابسته به آموزش و متناسب با اهمیت قائل شده برای آن است. آموزش همواره وسیله مطمئن جهت بهبود کیفیت عملکرد و حل مشکلات سازمان و از اولویت خاص برخوردار بوده است. فقدان آن نیز یکی از مسائل اساسی در هر زمان محسوب می‌شود. انسان‌ها به عنوان موجودات هدفمند، از دیرباز دریافته‌اند که بهترین راه دستیابی به اهداف و رسیدن به خواسته‌ها و ارضای نیازهایشان، آموزش و سازماندهی خودشان است. سازماندهی خویش مستلزم همکاری و هماهنگی مشترک میان انسان‌هاست و برای دستیابی و اهداف مشترک نیز صورت می‌پذیرد (نظام شهیدی، ۱۳۸۰).

برنامه‌ریزان برای مقابله با بحران‌های اقتصادی کشور و رفع وابستگی به ویژه در زمینه مواد غذایی، کاهش نرخ بیکاری افزایش شاخص‌های رفاه اجتماعی نگاه خود را معطوف به بخش تعاون نموده‌اند. باوجود کمک‌ها و حمایت‌های دولتی، بخش تعاون کشور نتوانسته است به طور بایسته و شایسته نقش اساسی در توسعه کشور ایفا کند و سهم آن در برنامه‌های توسعه از ۳ درصد تجاوز نکرده است (خصالی لنگرودی، ۱۳۹۱). فرش دستباف ایرانی، به عنوان یک هنر و صنعت، سابقه بسیار طولانی در تاریخ ایران دارد. فرش دستباف ایرانی در بین صادرات غیرنفتی جایگاه ویژه دارد و از مهمترین اقلام صادراتی محسوب می‌شود. نقش تعاونیهای فرش دستباف را نمی‌توان در توسعه این صنعت نادیده گرفت (پورصادق، ۱۳۹۰). به همین خاطر آموزش‌های قالی‌بافی از سال ۱۳۷۰ به طور وسیع در معاونت ترویج وزارت جهاد سازندگی (سابق) مورد توجه قرار گرفته است. این آموزش‌ها با نظارت مدیریت ترویج و مشارکت مردمی جهاد استان و به همت اداره ترویج جهاد شهرستان‌ها و با هدف افزایش درآمد روستاییان از طریق افزایش تولید، شناساندن فرش ایرانی و عوامل تشکیل‌دهنده فرش، ایجاد مهارت در بافت قالی و افزایش میزان تولید قالی در سطح کشور، به اجرا درآمده است (طالبیان‌پور، ۱۳۸۲).

بیان مساله

سازمان‌ها از ارکان مهمی از قبیل سرمایه، نیروی انسانی، فناوری و مدیریت تشکیل یافته‌اند که به زعم بسیاری از صاحب‌نظران، نیروی انسانی مهم‌ترین رکن در این بین است زیرا کارآیی سازمان منوط به انجام وظایف درست و صحیح این نیروها در دایره صفی و ستادی است. از آنجایی که حدود ۷۰ درصد از منابع و سرمایه سازمان‌ها را منابع انسانی تشکیل می‌دهد لذا تامین این سرمایه انسانی مستلزم انجام فعالیت‌های آموزشی منظم و مستمر در تمامی سطوح سازمانی است. پرورش انسان‌های زبده و ماهر که از آن به عنوان توسعه منابع نیروی انسانی یاد می‌شود ضرورت اجتناب‌ناپذیری است که سازمان‌ها برای بقا و پیشرفت در جهان پر تغییر و تحول امروزی سخت بدان نیازمندند (قهرمانی، ۱۳۸۲). پیشرفت و توسعه جوامع و سازمانها در گرو ارتقای سطح دانش، مهارت، رفتار و بینش منابع انسانی است که در نتیجه تقسیم کار و تخصصی شدن در محیط‌های کاری مورد نیاز است. بر همین اساس، اکثر سازمان‌ها دوره‌های آموزش موجود در داخل یا خارج از کشور برای کارکنان خود برگزار می‌کنند (بدر^۱، ۱۹۸۹). در یک سازمان اگر آموزش باعث تحول و بهبود کیفیت کاری نگردد رشد سازمانی اتفاق نخواهد افتاد. ارائه آموزش موثر زمانی امکان‌پذیر خواهد بود که اولاً، مدیران ارشد اعتقاد و اطمینان حاصل کنند که کارکنان توانمندتر و آگاه‌تر می‌توانند مسئولیت‌های خود را بهتر انجام دهند و در ارتقای کیفیت کاری موثر خواهند بود. ثانياً این احساس ایجاد می‌گردد که تغییر و تحول در فناوری، دانش روز، نیازهای شغلی و مهارت‌های حرفه‌ای ایجاب می‌کند که کارکنان متناسب با تحولات جهانی، آموزش ببینند و ثالثاً، شاخص‌های مناسب برای ارزیابی اثربخشی و کیفیت آموزش ارائه شده را داشته باشیم (ابراهیم‌زاده، ۱۳۸۰). کارایی افراد رابطه مستقیمی با آموزش آنها دارد و نیز آموزش باعث افزایش انگیزه و کارکرد بهتر در افراد می‌شود (هول^۲، ۱۹۹۲). امروزه آموزش‌هایی که از سوی وزارت تعاون، اتحادیه‌های تعاونی و یا موسسات آموزشی برای مدیران و اعضای شاغل تعاونی‌ها در نظر گرفته می‌شود، نقش بسیار مهمی در پویایی و ارتقای سطح بهره‌وری تعاونی‌ها دارد. تعاونی‌هایی که از دوره‌های آموزشی مورد نیاز خود بهره می‌برند، تعاونی‌هایی هستند که روحیه مشارکت‌پذیری و همیاری در آنها تقویت گردیده و همواره اهداف تعاونی را مقدم بر اهداف شخصی

¹ Beder

² Hule

قلمداد کرده‌اند. در این تعاونی‌ها کلیه اعضا خود را در جهت شرکت در مجامع عمومی مسئول می‌دانند و لذا تصمیم‌گیری در این گونه مجامع نقش مستقیم در موفقیت تعاونی‌های مزبور دارد (جعفرعلی، ۱۳۸۹). با توجه به اهمیت حیاتی آموزش در هر سازمانی، توجه به اثرات و نتایج آن نیز به همان اندازه حایز اهمیت است. شاید بتوان گفت که اولین توجه هر سازمان بعد از حفظ بقاء و حیات، اثربخشی می‌باشد. بنابراین در نظام آموزش سازمان‌ها علاوه بر انجام آموزش، باید به اثربخشی این دوره‌ها نیز توجه شود (قهرمانی، ۱۳۸۲). تعاونی‌های فرش دست باف به منظور ارتقای مهارت اعضای خود به برگزاری دوره‌های آموزشی در زمینه تولید فرش دست باف اقدام نموده‌اند تا از طریق ارائه آموزش‌های مورد نیاز اعضای خود را در جهت پیشرفت و موفقیت تشویق کنند، سوال اصلی این تحقیق عبارتست از اینکه آیا تعاونی‌های فرش دست باف استان زنجان توانسته‌اند از طریق این آموزش‌ها اعضای خود را از دانش و مهارت مورد نیاز برخوردار سازند.

ضرورت انجام پژوهش

بررسی نتایج تحقیقات در ایران در زمینه عملکرد شرکت‌های تعاونی فعال و عوامل موثر در آن نشان می‌دهد این شرکت‌ها عموماً عملکرد ناموفقی داشته‌اند (امینی و رضانی، ۱۳۸۵) و با توجه به نقش آموزش در موفقیت تعاونی‌ها، برخورداری اعضا از آموزش و کارآموزی، اصلی انکارناپذیر در موفقیت و پیشرفت تعاونی‌ها می‌باشد. در مکتب تعاون نیز به آموزش و پرورش توجهی ویژه شده است و آن را پایه اصلی پیشرفت‌های اجتماعی و اقتصادی می‌دانند؛ بنابراین، هر تعاونی که فرصت‌های آموزشی متنوع و مناسب‌تری برای اعضای خود فراهم آورد از موفقیت بیشتری برخوردار خواهد بود (طالب، ۱۳۸۴). با توجه به اهمیت آموزش در تعاونی‌ها و اینکه به طور کلی هزینه اجرای برنامه‌های آموزشی از بودجه عمومی تامین می‌شود، ارزشیابی این برنامه‌ها و تعیین میزان موفقیت آن در تحقق اهداف اهمیت ویژه‌ای دارد از سوی دیگر ارزشیابی برنامه‌های اجرا شده ضرورت دارد چرا که برنامه‌ریزان و تصمیم‌گیران نیازمند درک درستی از میزان مطلوبیت و موفقیت این برنامه هستند تا با توجه به نتایج برنامه‌های اجرا شده و تاثیرات آن در زندگی مردم در رابطه با برنامه‌های آتی تصمیم‌گیری کنند. دوره‌های آموزش فرش دست باف که در تعاونی‌های فرش دست باف، به اجرا گذاشته شده نیز از این قاعده مستثنا نیست و از آنجا که هدف آن توسعه مهارت افراد در زمینه اشتغال و کسب و کار و از طریق